І.Є. **Януль**, канд. екон. наук, доц.

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЛІКВІДНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

У статті вивчаються фактори ризику ліквідності комерційного банку. Запропоновано методи управління ліквідністю комерційного банку з метою мінімізації відповідного ризику.

Risk factors of commercial bank's liquidity are considered in the article. In order to minimize appropriate risk, management methods of commercial bank's liquidity are offered.

Ключові слова: ліквідність комерційного банку, ризик ліквідності, коефіцієнти ліквідності, якість активів комерційного банку, якість пасивів комерційного банку.

Достатня ліквідність та надійність комерційних банків є важливою для забезпечення прибуткової діяльності,збереження капіталу вкладників та акціонерів, стабільної банківської системи країни.

Ризик ліквідності є одним з основних видів фінансового ризику комерційних банків. Важливість оцінки та управління ризиком ліквідності останніми роками значно зросла. Насамперед це пов'язано з процесом глобалізації світової економіки, наслідком якої стало формування світової фінансової системи. Як свідчить аналіз впливу світової фінансової кризи, достатня ліквідність комерційних банків займає першочергове місце у гарантуванні стабільності банківської системи в цілому.

На сьогодні проблемам управління ризиком ліквідності комерційних банків приділена значна увага вітчизняних та зарубіжних авторів, зокрема: Вітлінського В.В.,Міщенко В.І.,Грищук Н.В., Роуз П., Сапрунович Є. та інші.

Проте, залишається актуальним пошук ефективних методів управління ризиком ліквідності комерційних банків в Україні.

Для виконання цього завдання необхідно:

- дослідити основні фактори, що призводять до виникнення ризику ліквідності;
- визначити методи управління ризиком ліквідності комерційних банків.

Однією з найважливіших системних характеристик діяльності банку є його ліквідність, тобто здатність забезпечувати своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань перед вкладниками і кредиторами в повному обсязі із мінімальними витратами.

Ризик ліквідності зумовлюється внутрішніми та зовнішніми факторами:

Внутрішні фактори ризику включають:

- якість активів;
- якість пасивів;
- ступінь незбалансованості активів і пасивів за строками;
- рівень банківського менеджменту;
- імідж банку [10, с.12]

Якість активів виражається у низькій ліквідності, що не дозволяє своєчасно забезпечити приплив грошових коштів.

Якість посивів обумовлюється можливістю непередбачуваного довгострокового відтоку вкладів і депозитів, що збільшує обсяг вимог до банку в кожний конкретний момент.

Незбалансованість активів і пасивів за строками, сумами та в разі окремих валют не у всіх випадках являє загрозу ліквідності. Якщо рівень цієї незбалансованості не виходить за критичні точки та якщо має місце різнохарактерна направленість відхилень у майбутні періоди, ризик ліквідності є мінімальним.

Рівень і тенденції у незбалансованості активів і пасивів визначають можливість банку позбавитись її. Вихід за критичні точки та стабільність характеру відхилень створюють загрозу не оволодіти ситуацією та відрегулювати свою ліквідну позицію.

Якість банківського менеджменту визначає професіоналізм прийняття рішень як на стадії здійснення окремих операцій (при видачі кредитів,купівлі цінних паперів, залученні депозитів і вкладень, здійснення збалансованих операцій)чи в процесі структуризації балансу в розмірі строків і валют так і при регулюванні невідповідностей, що виникають між активами та зобов'язаннями банку (вибір найбільш оптимального джерела погашення зобов'язань банку). [6, с.27]

Позитивний імідж банку дозволяє йому мати найбільш сприятливі умови залучення та розміщення коштів.

Наведені фактори, що обумовлюють виникнення ризику ліквідності, по суті визначають нездатність чи зниження здатності банку усунути цей ризик, відображаючи його якісну природу. Нездатність банку виконати свої зобов'язання перед вкладниками полягає не в самому факті виникнення невідповідності сум активів і пасивів за строками та валютою, а в рівні та якості цієї невідповідності, що виражається:

- у нездатності чи послабленні здатності фінансувати прийняті на себе зобов'язання за рахунок залучення нових депозитів, отримання кредитів, випуску та розміщення цінних паперів;
- у нездатності банку реалізувати наявні активи через їхню низьку якість;
- у нездатності менеджменту відрегулювати ситуацію внаслідок низького професійного рівня.

Інша група факторів – зовнішні – зумовлюють неможливість чи послаблення можливості банку за даних умов позбавитися ризику ліквідності.

До таких факторів можна віднести:

- політичну ситуацію в державі, що визначає довіру ділових кіл до уряду та суспільства, банківської системи;
- економічну стабільність у державі, що дозволяє розвиватися відносинам ринкового типу;
- розвиток ринку цінних паперів і ринку міжбанківського кредитування;
- стан грошово-кредитних індикаторів (рівень інфляції, відсоткових ставок, валютного курсу, динаміки цін на фондовому ринку тощо);
- політичну ситуацію в державі, що визначає довіру ділових кіл до уряду та суспільства, банківської системи;

- економічну стабільність у державі, що дозволяє розвиватися відносинам ринкового типу;
- розвиток ринку цінних паперів і ринку міжбанківського кредитування;
- стан грошово-кредитних індикаторів (рівень інфляції, відсоткових ставок, валютного курсу, динаміки цін на фондовому ринку тощо);
- ефективність наглядової політики центрального банку.[10, с.14]

Ці фактори визначають загальний економічний клімат у державі, що впливає на економічну активність суб'єктів господарювання, у тому числі банків, стан ресурсної бази банків, сфери вкладення коштів, ризикованість і дохідність операцій банків.

Єдина природа внутрішніх факторів виражається у тому, що надлишкова ліквідність, як і недостатня, відображає нездатність банку повно та своєчасно усувати невідповідність, що виникає між активами та пасивами відповідних строків. Причинами такого становища можуть бути: у випадку надлишкової ліквідності - обережність чи невміння управління ситуацією, знаходити сфери розвитку операцій банків; у випадку недостатності ліквідності - агресивність політики, невміння оцінювати реальну ситуацію. Єдина природа зовнішніх факторів відображає нездатність банку оцінювати та враховувати зовнішнє середовище, в якому він функціонує [10, с.20].

Виходячи з аналізу вище наведених факторів, комерційні банки повинні розробити відповідну стратегію управління ризиком ліквідності. Така стратегія включає визначення системи методів управління внутрішніми та зовнішніми факторами ризику ліквідності комерційного банку. До внутрішніх методів управління ліквідністю відносять:

- удосконалення методики оцінювання ліквідності комерційних банків;
- поліпшення методів визначення потреби у ліквідних коштах;
- розробка політики управління пасивними та активними операціями з урахуванням умов грошового ринку та зовнішніх факторів банківського ризику;
- розвиток менеджменту банку, зокрема, у сфері внутрішнього аудиту.

Зупинимось детальніше на характеристиці окремих методів.

У процесі аналізу ліквідності балансу комерційного банку основним завданням залишається визначення фактичної ліквідності, відповідність її нормативам, виявлення чинників, що викликали відхилення фактичного значення коефіцієнтів ліквідності від установлених Національним банком.

Основними якісними чинниками, що визначають ліквідність, є види залучених депозитів, їхні джерела і стабільність. Тому аналіз депозитної бази служить відправним методом в аналізі ліквідності банку до підтримки його надійності.

Використовуючи методи порівняльного аналізу пасивних операцій, можна виявити зміни в обсягах цих операцій, визначити вплив їх на ліквідність банку. Питома вага окремих підгруп ресурсів у загальній сумі залучених коштів характеризує місце у кредитному потенціалі кожного виду ресурсу і відповідних економічних контрагентів [5, с. 23].

Для комерційного банку, як і будь-якого іншого підприємства, загальною основою ліквідності виступає забезпечення прибутковості виробничої діяльності (виконуваних

операцій). У той же час особливості його роботи як установи, що засновує свою діяльність на використанні коштів клієнтів, диктує необхідність застосування специфічних показників ліквідності. Хоча загальна і специфічна ліквідність комерційного банку доповнюють один одного, спрямованість їхньої дії взаємно протилежна. Максимальна специфічна ліквідність досягається при максимізації залишків у касах і на кореспондентських рахунках стосовно інших активів. Але саме в цьому випадку прибуток банку мінімальний. Максимізація прибутку потребує не збереження коштів, а їх використання для видачі позичок і здійснення інвестицій. Оскільки для цього необхідно звести касову готівку і залишки на кореспондентських рахунках до мінімуму, то максимізація прибутку ставить під загрозу безперебійність виконання банком своїх зобов'язань перед клієнтами.

Отже, суть банківського управління ліквідністю складається в гнучкому сполученні протилежних вимог загальної і специфічної ліквідності. Цільова функція управління ліквідністю комерційним банком полягає в максимізації прибутку при обов'язковому дотриманні встановлюваних і обумовлених самим банком економічних нормативів.

Проведення такої роботи потребує відповідного оперативно-інформаційного забезпечення. Банк повинний володіти оперативною інформацією про наявні у нього ліквідні кошти, очікувані надходження і майбутні платежі. Таку інформацію доцільно подавати у виді графіків надходжень і платежів, що випливають із прийнятих зобов'язань, на відповідний період (декаду, місяць і т.д.). Вона є основою для розгляду пакету кредитних пропозицій на даний період.

Одним із важливих напрямків управління ліквідністю комерційного банку є пошук та удосконалення методів оцінювання ліквідності балансу. У процесі аналізу балансу на ліквідність можуть бути виявлені відхилення у бік як зниження мінімально допустимих значень, так і їхнього істотного перевищення. У першому випадку комерційним банком потрібна в місячний термін перевести показники ліквідності у відповідність із нормативними значеннями. Це можливо за рахунок скорочення насамперед міжбюджетних кредитів, кредиторської заборгованості та інших видів залучених ресурсів, а також за рахунок збільшення власних коштів банку. Проте варто мати на увазі, що залучення додаткового капіталу у формі випуску нових акцій виникає скорочення дивідендів і несхвалення пайовиків.

Підтримка ліквідності на необхідному рівні здійснюється за допомогою проведення визначеної політики банку в управлінні пасивними т активними операціями.

Управління активними операціями передбачає удосконалення структури кредитного портфелю комерційного банку, зокрема, кредитні вкладення повинні бути розміщені за старими ризику, формам забезпечення позичок, рівню прибутковості. здійснюватись аналіз розміщення кредитів за термінами їх погашення.

Відповідно, щодо управління пасивами, бажано застосувати метод аналізу розміщення пасивів за термінами, що дозволить управляти зобов’язаннями банку, прогнозувати і змінювати їх структуру в залежності від рівня коефіцієнтів ліквідності.

Управління ризиками ліквідності комерційного банку залишається одним із найважливіших завдань менеджменту.

Уникнення та мінімізація ризиків ліквідності зумовлює необхідність:

- вивчення та аналізу впливу внутрішніх та зовнішніх факторів ризику ліквідності окремого комерційного банку;
- забезпечення систематичного співвідношення методів оцінювання ліквідності балансу;
- поліпшення управління активними та пасивними операціями з метою формування ефективного кредитного портфелю та відповідних зобов'язань комерційного банку;
- підвищення ефективності управління якістю активів та пасивів;
- вибору стратегії управління активами і пасивами комерційного банку;
- удосконалення методики оцінювання показників ризику ліквідності комерційних банків.

Література:

1. Бобиль В. Сучасний ризик-менеджмент у банківській діяльності: теоретичний аспект // Вісник Національного банку України. - 2008. - №11. С. 30-35.
2. Вітлінський В.В., Пернарівський О.В., та ін.; За ред. В.В. Вітлінського. Кредитний ризик комерційного банку: Навч.посіб. - К.: Т-во «Знання», КОО, 2000.-251 с.
3. Кириченко О.А., Міщенко В.І., Щербань В.П., Яценюк А.П., Гіленко І.В. Банківський менеджмент: Підручник - К.: Знання, 2005. - 832 с.
4. Лаврушин О.И. Банковские риски. Учебное пособие / Под ред. О.И. Лаврушина, Н.И. Валенцевой. -М.: КНОРУС, 2007.-232 с.
5. Лис І. Удосконалення управлінням ліквідністю банку в умовах світової фінансової кризи // Банківська справа. - 2009. - №4. – С. 9-25.
6. Пернарівський О. Аналіз та оцінка ризику ліквідності банку // Вісник Національного банку України. - 2006. - №10. - С. 26-29.
7. Принципи ефективного управління ліквідністю в банківських установах Базельський комітет з питань банківського нагляду, лютий 2000р., // www.bis.org.
8. Роуз П. Банковский менеджмент: Пер. с англ. со 2-го изд. - М.: «Дело Лтд», 1995. - 768 с.
9. Сапрунович Е. Управление риском ликвидности // Банковское дело. -2002. - № 7. - С. 17.
10. Стельмах В.С., Міщенко В.І., Кридова В.В., Набок Р.М., Приходько О.Г., Грищук Н.В. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду: Науково-аналітичні матеріали. Вип. 11 - К.; Національний банк України. Центр наукових досліджень. 2008. - 220 с.